

УДК 37.015.311:62

Єфіменко Світлана

Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

**ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-
ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ТЕХНОЛОГІЙ**

Анотація. Автором статті здійснено наукове обґрунтування проблеми діагностики та розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій. У статті автором визначено поняття «інтелектуально-творчий потенціал учителя технологій» та виокремлено його шість компонентів: мотиваційний, інтелектуальний, творчий, когнітивний, емоційно-вольовий, особистісний. Автором статті наведено результати дослідження рівня розвитку даного особистісного утворення студентів. З'ясовано, що практично третина студентів має початковий рівень розвитку інтелектуально-творчого потенціалу, більша частина студентів розподілилась за середнім та достатнім рівнями розвитку потенціалу і складала основний масив дослідження. Виявлено, що найменший коефіцієнт рівня розвитку потенціалу студентів знаходиться на високому рівні. Визначено, що найвищий коефіцієнт рівня розвитку виявився на початковому рівні за творчим компонентом. Автором статті здійснено аналіз результатів дослідження.

Ключові слова: *інтелектуально-творчий потенціал учителя технологій, авторська методика діагностики, технологічна освіта.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві затребуваними є фахівці, які здатні творчо вирішувати професійні проблеми. Відповідальними у становленні таких фахівців є, в першу чергу, педагоги,

оскільки лише творчий педагог може виховати творчу особистість. Постає необхідність у підготовці вчителів, здатних до професійного саморозвитку та актуалізації власних потенційних можливостей у творчій праці.

Нами здійснено дослідження рушійної сили творчої педагогічної діяльності – інтелектуально-творчого потенціалу, зокрема потенціалу вчителя технологій [4]. Поняття «інтелектуально-творчий потенціал вчителя технологій» ми розглядаємо як інтегровану інтелектуально-творчу якість особистості учителя, що відображає можливості актуалізації внутрішніх ресурсів особистості в продуктивній творчій педагогічній діяльності та потенційну здатність до інтелектуально-творчого професійного саморозвитку. Означене поняття характеризується здатністю учителя продукувати нові ідеї, орієнтуватися у швидкоплинному інформаційному полі, самостійно творчо вирішувати проблеми, швидко виходити з нестандартних ситуацій. Воно включає сукупність мотиваційних, інтелектуально-творчих, когнітивних, емоційно-вольових, особистісних властивостей особистості учителя. Відповідні компоненти (мотиваційний, інтелектуальний, творчий, когнітивний, емоційно-вольовий, особистісний) та їх показники складають узагальнену структуру інтелектуально-творчого потенціалу вчителя технологій [4, с. 40].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічне дослідження інтелекту та творчості здійснено зарубіжними та вітчизняними науковцями (Г.Айзенк, Е.Боно, О.Губенко, В.Моляко, Ж.Піаже, Я.Пономарьов, М.Смульсон, М.Холодна та ін.). Інтелектуальний потенціал особистості є предметом дослідження Л.Мішіної, М.Якунькіної та інших науковців. Зміст творчого потенціалу особистості досліджують В.Моляко, О.Приходько, Т.Третяк та інші науковці. Проблему формування творчої особистості педагога в процесі професійної підготовки досліджують В.Іванова, В.Кан-Калик, Н.Кічук, О.Кривильова, Н.Посталюк, М.Поташник, С.Сисоєва та інші науковці. Професійна

підготовка вчителя технологічної освіти є об'єктом наукових досліджень О.Коберника, М.Корець, В.Сидоренка, С.Ящука та інших науковців.

Проте проблематика діагностики та розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій залишається недостатньо дослідженою в загальному потоці педагогічних досліджень.

Мета статті – здійснити аналіз результатів дослідження рівня розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз філософських, педагогічних, психологічних наукових джерел з проблеми дослідження); інтерпретаційно-аналітичний метод; *емпіричні* (анкетування, тестування, спостереження); педагогічний експеримент; *статистичні* (частотний розподіл, критерій Стьюдента, коефіцієнт рівня розвитку).

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами проведено дослідження рівня розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій. У діагностиці взяли участь 150 студентів 3-5-х курсів вищих педагогічних навчальних закладів України. Узагальнені результати дослідження, здійсненого за допомогою авторської методики діагностики [3], наведені в таблиці 1. Дана методика розроблена на основі тестів Е.Торренса [2; 5, с.143], Г.Айзенка [1, с.372].

Таблиця 1

Узагальнені результати діагностики рівня розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій

Рівні (К,%), Компоненти	Низький (початковий)	Середні й	Достатні й	Високи й
Мотиваційний	20	19,85	37,30	18,70
Інтелектуальний	25,64	26,24	29,03	16,92
Творчий	48,17	26,33	25,56	18,03
Когнітивний	34,67	34,31	25,52	12,81
Емоційно-вольовий	31,79	27,13	20,48	15,56

Особистісний	24,28	26,11	24,12	15,93
--------------	-------	-------	-------	-------

З аналізу результатів дослідження випливає, що у переважної більшості студентів найвищим виявився достатній рівень розвитку мотиваційного та інтелектуального компонентів інтелектуально-творчого потенціалу, особистісного компоненту – середній рівень, творчого, когнітивного та емоційно-вольового компонентів – низький. На достатньому рівні розвитку інтелектуально-творчого потенціалу за всіма компонентами коефіцієнти складають 20,48-37,30%. Найвищий коефіцієнт рівня розвитку виявився на початковому рівні за творчим компонентом. Найменші коефіцієнти всіх компонентів інтелектуально-творчого потенціалу знаходяться на високому рівні розвитку. Високий рівень розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій знаходиться в межах 12,81-18,70%.

Коефіцієнти загального рівня розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій наведено в таблиці 2, де p – кількість (число) позитивних відповідей з педагогічної проблеми, K – коефіцієнт загального рівня розвитку інтелектуально-творчого потенціалу.

Таблиця 2

Коефіцієнти загального рівня розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологій

Рівні	p	$K, \%$
Початковий	3860	31,00
Середній	3404	27,34
Достатній	3840	26,67
Високий	3057	15,68

З аналізу результатів дослідження випливає, що практично третина студентів має початковий рівень розвитку інтелектуально-творчого потенціалу. Більша частина студентів розподілилась за середнім та достатнім рівнями розвитку потенціалу і складала основний масив дослідження. Найменший коефіцієнт рівня розвитку потенціалу студентів знаходиться на високому рівні.

Аналіз результатів діагностики **мотиваційного компоненту** інтелектуально-творчого потенціалу показав, що, попри достатній рівень загального коефіцієнта рівня розвитку даного компоненту, значна кількість його важливих показників переважає на низькому та середньому рівнях розвитку. Зокрема, 42,67% студентів керуються переважно зовнішніми мотивами навчальної діяльності (висока оцінка, похвала, стипендія, диплом з відзнакою, обов'язок, небажання відпрацьовувати пропуски занять тощо). Лише 12,67% студентів керуються сукупністю внутрішніх мотивів, обумовлених усвідомленою потребою у поглибленні і систематизації знань, умінь і навичок, котрі знадобляться в майбутньому професійному житті. Значний інтерес до обраної спеціальності виявлений у 75,33% студентів. Проте прагнення випробувати свої можливості у педагогічній діяльності виявилось у 47,33% опитаних. Отже, практично половина старшокурсників втратили інтерес до професії вчителя.

Нами встановлено, що постійну потребу у розумовому навантаженні відчують лише 7,33% студентів. При цьому значну потребу у розумовій діяльності за умов зацікавленості в ній відчують 45,33% старшокурсників. Це свідчить про незацікавленість більше третини студентів у навчанні і наявність в них інших інтересів, не пов'язаних з розумовою діяльністю. Однак потреба у виконанні копіювальних завдань виявилась лише у 7,33% студентів, потреба у творчому виконанні діяльності – у 47,33% студентів. Це свідчить про те, що переважна більшість майбутніх учителів зацікавлена в творчій діяльності. Також інтерес до пошуку і розв'язання проблем притаманний 62% респондентів. Враховуючи потребу студентів у творчій діяльності за умов зацікавленості в ній та бажання вирішувати проблемні ситуації, ми зробили наступний висновок. Інтелектуально-творчий розвиток майбутніх педагогів можливі за умов впливу на їх мотиваційну сферу шляхом зацікавлення творчою діяльністю, наповненою інтелектуальним змістом та проблемністю.

За результатами дослідження **інтелектуального компонента** встановлено, що психометричний інтелект більшості студентів знаходиться на середньому та достатньому рівнях розвитку. Зокрема, початковий рівень психометричного інтелекту (IQ = 90-99) виявлено у 12,67% студентів, середній рівень (IQ = 100-110) – у 40% студентів, достатній рівень (IQ = 111-115) – у 32% студентів, високий рівень (IQ \geq 116) – у 15,33% майбутніх учителів. Високими виявились показники емоційного інтелекту, здатність до самоаналізу, здатність до подолання ригідності й інерції мислення. Проте, 36,67% студентів показали низький рівень практичного інтелекту, 27,33% – низький рівень соціального та академічного інтелекту, 50% – низьку здатність до опису процесів і явищ, 47,33% – низьку та 32,67% – задовільну здатність до обґрунтування власної думки. Низькі рівні цих показників підтверджують початковий рівень розвитку вагової частки інтелектуального компонента досліджуваного потенціалу. Отже існує необхідність спеціального дослідження цієї проблеми у вищих педагогічних навчальних закладах.

Результати діагностики рівнів розвитку інтелектуально-творчого потенціалу за **творчим компонентом** показують, що, попри високий рівень мотивації до творчої діяльності, студенти виявили низький рівень деяких важливих показників творчого компонента. Зокрема, 67,33% студентів продемонстрували нездатність відкривати аналогії, 42,67% юнаків та дівчат проявили задовільні здібності до зміни і вдосконалення об'єктів праці. Низький рівень легкості творчого мислення виявився у 87,33% майбутніх учителів технологій, низький рівень гнучкості творчого мислення – у 72,67% студентів, низький рівень оригінальності творчого мислення – у 70% опитаних. Здібності до наукової творчості виявились лише у 5,33% старшокурсників. Виконання творчих конструкторських і технологічних завдань 55,33% студентів носили наслідувальний репродуктивний характер. Це свідчить про те, що у переважної більшості

старшокурсників не розвинені здібності до наукової, конструкторської і технологічної творчості. Здібності до педагогічної творчості виявлені лише у 14,67% майбутніх учителів. Це свідчить про налаштування більшості старшокурсників на репродуктивну педагогічну діяльність.

Аналіз даних дослідження **КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТУ** інтелектуально-творчого потенціалу студентів показав, що проблемність сприймання притаманна лише 10% майбутніх учителів. Репродуктивним виявилось сприймання 52,67% студентів, творчим – лише 2%. У вирішенні завдань діагностики 47,33% студентів не змогли виявити проблему у проблемній ситуації, 57,33% студентів не зуміли знайти альтернативні шляхи її вирішення, 62,67% старшокурсників у пошуках шляхів вирішення проблемної ситуації охоплювати незначну область знань. Ми з'ясували, що у більшості юнаків та дівчат домінує виконавчий стиль мислення (64,67%). Отже більшість студентів не здатні самостійно виявляти суперечності в проблемній ситуації, знаходити альтернативний творчий вихід з неї. Досліджуючи стан розвитку інтелектуально-творчих якостей пам'яті, ми з'ясували, що швидко, легко і міцно запам'ятовують інформацію лише 16% респондентів. Під час опитування оперативність пам'яті проявили лише 22,67% опитаних. Це свідчить про те, що механізми запам'ятовування та відтворення інформації у більшості студентів не достатньо розвинені. Також, за результатами діагностики, 40% майбутніх учителів технологій складно переключати увагу, 67,33% – складно розподіляти увагу. У 40% юнаків та дівчат слабка концентрація уваги, у 27,33% опитаних нестійка увага. Це свідчить про важливість цілеспрямованої роботи над організацією уваги студентів в навчанні.

Дослідження когнітивного компоненту потенціалу майбутніх педагогів свідчить про низький рівень розвитку інтелектуально-творчих якостей переважної більшості психічних пізнавальних процесів, механізмів мислення та запам'ятовування значної частини опитаних

студентів. Проте частина показників когнітивного компоненту виявилась досить високою. Зокрема, стратегічністю мислення володіють 87,33% майбутніх учителів, 55,33% студентів здатні проявляти винахідливість мислення, 54,67% – спостережливі, 42,67% опитаних здатні до знаходження шляхів вирішення проблемних ситуацій за допомогою уяви, 30,67% студентів проявили високий рівень дискурсивного мислення.

З результатів діагностики рівнів розвитку інтелектуально-творчого потенціалу за **емоційно-вольовим компонентом** з'ясувалось, що 35,33% студентів не здатні концентрувати інтелектуальні і творчі зусилля у вирішенні проблем, 49,33% – не наполегливі в досягненні цілей, здебільшого покладаються на долю, везіння, випадок. Старанність у виконанні всіх навчальних завдань та необмежене терпіння в тривалому обмірковуванні проблеми проявили лише 12,67% опитаних. Високу наполегливість у досягненні. Ми вважаємо, що низький рівень розвитку вольової сфери студентів є однією з причин низького рівня розвитку окремих показників когнітивного компоненту інтелектуально-творчого потенціалу. Адже вольові якості в діяльності студентів тісно пов'язані з увагою, мисленням, уявою, пам'яттю, відчуттями. Однак, як видно з результатів діагностики, більшість показників емоційно-вольового компоненту інтелектуально-творчого потенціалу, які характеризують якості емоцій і почуттів, переважають на середньому та достатньому рівнях. Це пов'язано із достатнім рівнем розвитку емоційного інтелекту студентів. Особливо розвинені такі показники: уміння контролювати свої емоції, позитивність, оптимізм і почуття гумору, почуття прекрасного.

За даними дослідження, найбільший відсоток показників **особистісного компоненту** інтелектуально-творчого потенціалу студентів знаходиться на середньому рівні розвитку. Однак ми звернули увагу на низький рівень загальної культури студентів (25,33%), психологічну готовність до пошуку шляхів вирішення проблемних ситуацій з

врахуванням системи вимог, обумовлених професією та моральними принципами (9,33%) респондентів. Це свідчить про недостатню сформованість у студентів відповідних особистісних якостей.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму дослідження. Результати дослідження рівня розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів технологічної освіти показали, що у переважній більшості студентів виявлено початковий та середній рівень розвитку компонентів досліджуваного потенціалу. Найменш розвиненими виявились творчий, когнітивний та емоційно-вольовий компоненти. Аналіз отриманих результатів показав, що студенти зазнають труднощі у випробуванні нових способів дій, самостійному виконанні складних творчих завдань, обґрунтуванні та доведенні власної думки, пошуку альтернативних шляхів вирішення проблеми, творчому застосуванні знань на практиці. У старшокурсників слаборозвинені здібності до наукової, конструкторської та технологічної творчості, переважає виконавчий стиль мислення. З'ясувалось, що більшість майбутніх педагогів керуються переважно зовнішніми мотивами навчальної діяльності, втрачають інтерес до професійної педагогічної діяльності.

Таким чином, в ході проведеного нами дослідження, ми виявили суперечність між недостатньо високим рівнем розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх педагогів та потребою в його високому рівні в професійній діяльності. Отже існує серйозна проблема стану розвитку інтелектуально-творчого потенціалу сьогоденного студента – завтрашнього вчителя. Низький рівень розвитку даного особистісного утворення обмежить можливість майбутнього учителя створити умови для розвитку творчої особистості учня. Дослідження варто продовжити в напрямку усунення виявленої в ході діагностики рівня розвитку потенціалу майбутніх педагогів суперечності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Большая энциклопедия психологических тестов / [упорядочил А. Карелин]. – М: Эксмо, 2007. – 416 с.
2. Воронин А. Н. Диагностика невербальной креативности (краткий вариант теста Е. П. Торренса) /А. Н. Воронин // Психологическое обозрение. – 1995. – № 7. – С. 31–33, 75–87.
3. Єфіменко С. М. Психолого-педагогічні закономірності діагностики та формування інтелектуально-творчого потенціалу у майбутніх учителів технологій : посібник для викладачів середніх та вищих навчальних закладів / С. М. Єфіменко. – Кіровоград: ФО-П Александрова М.В., 2012. – 324с.
4. Єфіменко С. М. Розвиток інтелектуально-творчого потенціалу майбутнього учителя технологій у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Єфіменко Світлана Миколаївна. – Кіровоград, 2015. – 376 с.
5. Психологическая диагностика : учеб. пособ. / [под. ред. М. К. Акимовой]. – СПб.: Питер, 2005 – 304 с.

Yefimenko Svetlana

Municipal institution "Vasyl Sukhomlynsky Kirovohrad Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education"

STUDYING THE LEVEL OF INTELLECTUAL-CREATIVE POTENTIAL OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES

Abstract. The author of the article carried out a scientific substantiation of the problem of diagnostics and development of the intellectual and creative potential of future technology teachers. In the article the author has defined the concept "intellectual and creative potential of the teacher of technologies". The author distinguished six of his components: motivational, intellectual, creative,

cognitive, emotional-volitional, personal. The author of the article presented the results of the study of the level of development of this personality education. The author of the article finds that almost one third of students have an initial level of development of intellectual and creative potential. The author of the article finds that most of the students were divided into medium and sufficient levels of potential development and formed the main body of research. The author of the article has found that the smallest coefficient of level of development of the potential of students is at a high level. The author of the article has determined that the highest coefficient of development level of the creative component is at the initial level. The author of the article finds that in the vast majority of students the sufficient level of development of the motivational and intellectual components has been the highest, the personal component - the average, creative, cognitive and emotional-volitional components - is low. The author of the article carried out an analysis of the research results.

***Keywords:** intellectual and creative potential of technology teacher, author's methodology of diagnostics, technological education.*

Ефименко Светлана

*Коммунальное учреждение «Кировоградский областной институт
последипломного педагогического образования
имени Василия Сухомлинского»*

**ИССЛЕДОВАНИЕ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-
ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ**

Аннотация. Автором статьи осуществлено научное обоснование проблемы диагностики и развития интеллектуально-творческого потенциала будущих учителей технологий. В статье автором определено понятие «интеллектуально-творческий потенциал учителя технологий» и

выделены его шесть компонентов: мотивационный, интеллектуальный, творческий, когнитивный, эмоционально-волевой, личностный. Автором статьи приведены результаты исследования уровня развития данного личностного образования студентов. Выяснено, что практически треть студентов имеет начальный уровень развития интеллектуально-творческого потенциала, большая часть студентов распределилась по среднему и достаточному уровням развития потенциала и составила основной массив исследования. Выявлено, что наименьший коэффициент уровня развития потенциала студентов находится на высоком уровне. Определено, что самый высокий коэффициент уровня развития оказался на начальном уровне за творческим компонентом. Автором статьи осуществлен анализ результатов исследования.

Ключевые слова: интеллектуально-творческий потенциал учителя технологий, авторская методика диагностики, технологическое образование.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Єфіменко Світлана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Коло наукових інтересів: діагностика та розвиток інтелектуально-творчого потенціалу педагога.

REFERENCES

1. Bol' shaya éntsyklopedyya psykholohycheskykh testov / [uporyadochyl A. Karelyn]. – M: Éksmo, 2007. – 416 s.

2. Voronyn A. N. Dyahnostyka neverbal noy kreatyvnoy (kratkyy varyant testa E. P. Torrensa) /A. N. Voronyn // Psykholohycheskoe obozrenye. – 1995. – № 7. – S. 31–33, 75–87.

3. Yefimenko S. M. Psykholoho-pedahohichni zakonomirnosti diahnostryky ta formuvannya intelektual no-tvorchoho potentsialu u maybutnikh uchytelev tekhnolohiy: posibnyk dlya vykladachiv serednikh ta vyshchyykh navchal nykh zakladiv / S. M. Yefimenko. – Kirovohrad: FO-P Aleksandrova M.V., 2012. – 324s.

4. Yefimenko S. M. Rozvytok intelektual no-tvorchoho potentsialu maybutn oho uchytelev tekhnolohiy u protsesi profesiynoyi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Yefimenko Svitlana Mykolayivna. – Kirovohrad, 2015. – 376 s.

5. Psykholohycheskaya dyahnostyka : ucheb. posob. / [pod. red. M. K. Akymovoy]. – SPb.: Pyter, 2005 – 304 s.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Yefimenko Svitlana Mykolaivna – PhD in Pedagogy and Education, Senior Lecturer of the Department of Pedagogy, Psychology and Correctional Education of the Municipal Institution «Kirovograd Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after Vasyl Sukhomlynsky» .

Circle of scientific interests: diagnostics and development of intellectual and creative potential of the teacher.